

26. 11. 2002

2001-827878

Lapin maanmittaustoimistolle

Tenojoen korvaustoimituksen lunastustoimikunta

Asia:

Vaatimukset ja selvitykset.

Toimitus, jota asia koskee:

Tenojoen kalastussääntöä koskevan sopimuksen ja kalastussäännön eräiden määräysten aiheuttamien menetysten korvaamisesta annetun lain (501/1991) mukainen korvaustoimitus. Toimitusnro: 2001-827878.

Vaatimusten ja selvitysten esittäjät:

Heidi Sofia Helena Guttorm ja hänen asiakumppaninsa.

Vaatimusten ja selvitysten esittäjien asiamies ja prosessiosoite:

Varatuomari Aimo Guttorm

Sähköposti:

Postiosoite: Varatuomari Aimo Guttorm

Sisällys

1. VAATIMUKSET.....	4
<i>Vaatimusten esittäjät:</i>	4
1.1.	6
1.2.	6
1.3.	7
1.4.	7
1.5.	7
1.6.	7
1.7.	7
2. SELVITYKSET.....	8
2.1. Johdanto ja lähtökohtia	8
<i>Johdanto</i>	8
<i>Lähtökohtia</i>	10
<i>Korvaus vai pakkolunastus</i>	16
<i>Tilanne vuonna 1972</i>	17
<i>Erilaisia lähestymistapoja korvausmenettelyn kannalta</i>	19
<i>RKTL:n tutkimuksista, tilastoista ja lausunnoista</i>	27
<i>Korvaukset kertakorvauksina</i>	30
<i>Tenosopimuksen tavoitteiden merkitys</i>	30
<i>Toimitusmenettelyn eteneminen</i>	33
Toimitusmenettelyn eteneminen vaiheittain	33
<i>1-vaihe (Tenojoen tuotto laskentakaavassa 1)</i>	33
<i>2-vaihe (saalis laskentakaavassa 1)</i>	35
<i>3-vaihe (saamatta jäänyt kalamäärä laskentakaavassa I)</i>	36
<i>4-vaihe (suojamarginaali laskentakaavassa 2)</i>	37
<i>5-vaihe (korvattavan määrän arvo)</i>	42
<i>6-vaihe (korvausten maksatus)</i>	42
<i>Saalismäärät ja kalastukset</i>	44
2.2. Perus- ja ihmisoikeudet Tenon korvausmenettelyssä	47
<i>Perusoikeudet</i>	48
<i>Kansainväliset ihmisoikeussopimukset</i>	50
<i>Kotimainen oikeuskäytäntö</i>	53
2.3. Määräys estää tai huomattavasti haittaa kalastusta	56
2.4. Omaisuuden normaali, kohtuullinen ja järkevä käyttö.....	58
2.4.1. Pyydykset ja niiden rakenne, käyttöaika ja -tapa	59
2.4.1.1. Pyydykset	61
2.4.1.2. Pyydysten rakenne	62
2.4.1.3. Pyydysten käyttöaika	62

2.4.1.4 Pyydysten käyttötapaa	63
2.5. Laskentamalli maksettavien korvausten määrittämiseksi	64
2.5.1. Laskentaperiodit (3 kpl)	64
<i>I-laskentaperiodi (1.1.1973-31.3.1979)</i>	<i>65</i>
<i>II-laskentaperiodi (1.4. 1979-31.12.1989)</i>	<i>65</i>
<i>III-laskentaperiodi (1.1.1990-31.12.2002)</i>	<i>66</i>
2.5.2. Laskentakaavat	66
2.5.2. Tosiasiallisesti saadut saaliit ja niiden korvaukset	67
<i>Lohi</i>	<i>67</i>
<i>Taulukko 1 (lohisaaliiden menetys %)</i>	<i>70</i>
<i>Meritaimen ja merirautu</i>	<i>72</i>
<i>Harjus</i>	<i>73</i>
2.6. Korvaamatta jäävä vuotuinen osuus (suojamarginaalikerroin)	75
.....	75
<i>Taulukko 2 (vuoden 1989 sopimus lohen osalta)</i>	<i>79</i>
2.8. Korvattavien menetyksen maksatus	83
3. VAATIMUSTEN PERUSTELUT	84
<i>Vaatimus 1.1.</i>	<i>84</i>
<i>Vaatimus 1.2.</i>	<i>84</i>
<i>Vaatimus 1.3.</i>	<i>85</i>
<i>Vaatimus 1.4.</i>	<i>85</i>
<i>Vaatimus 1.5.</i>	<i>85</i>
<i>Vaatimus 1.6.</i>	<i>85</i>
<i>Vaatimus 1.7.</i>	<i>85</i>

1. VAATIMUKSET

Vaadimme, että Lapin maanmittaustoimiston lunastustoimikunta (toimitusnro 2001-827878) vahvistaa ja määrää korvattavaksi ja maksettavaksi valtion varoista meille kullekin erikseen *Tenojoen kalastussääntöä koskevan sopimuksen ja kalastussäännön eräiden määräysten aiheuttamien menetysten korvaamisesta* annetun lain (501/1991, jäljempänä Tenojoen korvauslaki) tarkoittamat korvaukset täysimääräisesti korkoineen kertakorvauksina vuosien 1972-2002 menetyksistä alla olevan mukaisesti. Meille tulee varata mahdollisuus lisäkorvauksien vaatimiseen tulevaisuuteen nähden. Lisäksi vaadimme, että Lapin maanmittaustoimiston lunastustoimikunta vahvistaa taloille ja tiloillemme tiloittain kalastusoikeuksia sen mukaan kuin ne tässä toimituksessa tulevat ajankohtaisiksi.

Vaatimusten tekijät ovat Vetsikon lohkokunnan osakkaita, kiinteistön omistajia sekä yhteisen ja yksityisen erityisen etuuden haltijoita.

Vaatimusten esittäjät:

1. Heidi Sofia Helena Guttorm: Lohilehto 4:34, Tampere
2. Heikki Osvald Guttorm: Goldem 4:36, Tampere
3. Helli Guttorm, Rovaniemi, 4:?
4. Uula Guttormin oikeudenomistajat (Kaisa Helena Guttorm, Lauri Olavi Guttorm, Juha Pekka Guttorm) ja Jouni Ilmari Guttorm, Buollamguoikka 26, Juha Guttorm, Inari
5. Anni Guttorm, Oresjohka 7:02
6. Niilo Aslak Nuorgam, Alapeura 7:03,
7. Elvi Nuorgam, Gielgenjarga 7:07,
8. Onerva Guttorm, Kiviniemi 7:11,
9. Anne Nuorgam, Juovvajohka 7:16, Rovaniemi
10. Silja Nuorgam, Jokela 25:1, Jokela II 25:6,
11. Josef F. V. Guttormin oikeudenomistajat (Väinö Ola Jooseppi Guttorm), Kaskatallu 25:11,

12. Inga Kaarina Guttorm, Kotala 25:13, Veahcamuotki 25:18, Juovva 25:20, Veahcanjalmgieddi 25:21, Varpio 25:23, Kettu 25:24, Lohi 25:25, Boaresjohka 25:29,
 13. Kristiina Salmivaara (Rovaniemi), Haapana 25:08,
 14. Maarit Krook (Raahe), Virpelä 25:30,
 15. Seija Guttorm (Kaarajoki, Norja), Dievvagietnjarga 25:17, Juovva 25:20, Lohi 25:25, Kotala 25:13,
 16. Pekka Sammallahhti: Kotala 25:13, Roavvi 25:19, Varpio 25:23, Kettu 25:24, Lohi 25:25, Boaresjohka 25:29,
 17. Aulis Rosenström (Forssa), Karumaa 25:15,
 18. Vuokko Onerva Hirvonen, Vuokkola 25:28
 19. Birit-Elli Guttormin oikeudenomistajat (Väinö Ola Jooseppi Guttorm), Palsa 24:5,
 20. Magga Marjatta Aleksandersen (Vesisaari, Norja) Päktenjunni 24:02
 21. Hans Guttorm "Syrjälä", Tuutio 4:03
 22. Ola Aslak Edvin Laiti, Niittyranta 4:29
 23. Anja Kaarina Rytineva, Nuorregáddi 6:16
 24. Elli ja Vilho Pohjanrinne, Lohiranta 4:27
 25. Toivo West, Uhcanjalla 27:05
 26. Mika Rask (Kalajoki), Siirtola 16:08
 27. Inga Maija Länsman, Bierffall 104:01
 28. Elsa Laiti-Hedemäki (Rovaniemi), Fielbmalattu 104:2
 29. Rauni Magga Lukkari (Tromssa, Norja), Skähpi 23:34
 30. Ture Rantanen, Kummeli 0,01052
 31. Rauni Marjatta Helander (Rovaniemi), Luossaguoika 6:15
 32. Leena Guttorm, XXX 4:XX, Utsjoki
 33. Väinö Ola Jooseppi Guttorm, Lohi 25:25
 34. Lempi Siiri Hoika (Vesisaari, Norja), Rohtu 23:30
- sekä seuraavat yhteisten erityisten etuuksien osakaskunnat:
35. Taloille n:ot 25, 26 ja 27 vahvistetut padot Siedganjárga n:o 153, Njallavárjohka n:o 141, Miljoonasuvanto n:o 141a, Talvimariraicke n:o 145 ja Äihtenuorri n:o 144 (toimitsija Juha Guttorm),
 36. Talolle n:o 7 vahvistetut padot Kalmankaltu n:o 131, Juovvanjarga n:o 132 ja Suvikoski n:o 133 (toimitsija Anne Nuorgam), sekä
 37. Talolle n:o 25 vahvistettu Bajitluoppalin verkkopaikka ja Báritjávri (toimitsija Pekka Sammallahhti).

Lapin maanmittaustoimiston lunastustoimikunnan tulee

1.1.

vahvistaa ja määrätä sen mukaan kuin jäljempänä osoitetaan maksettavaksi valtion varoista täysimääräisesti taloittain, tiloittain ja henkilökohtaisesti meille kullekin erikseen ne menetykset vuosien 1972-2002 aikana, jotka ovat aiheutuneet Tenojoen kalastussäännön, sopimuksen ja näiden nojalla annettujen sivuvesisäännön ja venerekisterin eräiden määräysten johdosta ainakin anadromisten lohikalojen (*lohi, meritaimen ja merinieriä*) sekä sisävesikalojen (*harri*) kalastamiselle ja kalastuksille Tenojoen pääuomassa ja sen sivuvesissä niin kauas kuin lohi nousee ainakin seuraavien pyydysten ja pyyntimuotojen osalta niiden eri muodoissaan:

- potku- ja mertapato;
- seisova verkko;
- kulkutus;
- goldem;
- nuotta;
- vapa- ja viehekalastus;
- uistelu;
- harrilauta; ja
- tuulastus;

Vetsikon lohkokunnalle tuleva korvausmäärä on

• Lohen osalta yhteensä	89.086.000 €
• Meritaimenen osalta yhteensä	3.300.000 €
• Meriraudun osalta yhteensä	1.660.000 €
• Harjuksen osalta yhteensä	285.900 €

Sanotuista korvausmääräistä tulee kuitenkin vähentää vielä säästyneiden investointien ja työn vuoksi kustakin määrästä 1/3 osa. Vaadimme kullekin meistä osakkuuslukumme mukaisen osan koko lohkokunnan laskennallisesta korvausmäärästä.

1.2.

määrätä maksettaville korvauksille laillisen koron (6 %) ja viivästyskoron;

1.3.

vahvistaa kullekin talolle ja tilalle kiinteistökohtaiset oikeudet kalastukseen ja kalastuspaikkaan;

1.4.

varata meille mahdollisuus esittää lisäkorvausvaatimuksia niistä menetyksistä, jotka aiheutuvat Tenojoen kalastussäännöistä ja -määräyksistä tulevaisuudessa vuodesta 2003 lähtien;

1.5.

varata meille tilaisuus lausua ennen päätöksen antamista kertyneen oikeuskäyntiaineiston, lausuntojen ja muiden asianosaisten lausumien johdosta;

1.6.

varata meille tilaisuus täydentää ja täsmentää vaatimuksiamme myöhemmin tässä toimituksessa; sekä

1.7.

määrätä maksettavaksi valtionvaroista oikeudenkäyntikulumme asiassa.

2. SELVITYKSET

2.1. Johdanto ja lähtökohtia

Johdanto

Tenojoen kalastussääntöä koskevan sopimuksen ja kalastussäännön eräiden määräysten aiheuttamien menetysten korvaamisesta annetun lain (501/1991, jäljempänä *Tenojoen korvauslaki*) mukainen korvausmenettely (toimitusnro 2001-827878) aloitettiin asianosaisten kokouksella Utsjoella 26.11.2001. Kokouksessa esiteltiin eräitä rajoitusmääräyksiä Tenojoen kalastuksessa ja annettiin yhden (1) vuoden määräaika selvitysten ja vaatimusten esittämislle.

Nyt esillä oleva Tenojoen korvauslain mukainen toimitusmenettely on verrattain monimutkainen eikä aikaisempia vastaavia menettelyjä liene Suomen maassa toimitettu. Kokouksessa asianosaisten ja heidän kolmen asiamiehen kontolle jätettiin korvausmallien luominen, eri rajoitusten merkityksen ja niiden yhteisvaikutuksen osoittaminen, Tenojoen vesistön kalantuoton arvioiminen, saalismäärien selvittäminen, korvattavan saalismäärän arvon määrittäminen, korvausten jakautumisen suunnittelu, lainsäädäntöpohjan selvittäminen, ihmis- ja perusoikeuksien merkityksen selvittäminen jne.

Toimituksen mittavuutta ja sen erityistä merkitystä saamelaisille kuvaa hyvin se tosiseikka, että kysymyksessä on saamelaiskäräjälain 4 §:n (974/1995) mukaisesta *saamelaisten*

*kotiseutualueesta*¹ ja että toimitus koskee Tenojokilaakson kalastavien saamelaisten tärkeintä resurssia. Tenojoki on hyvin suuri vesistö ja se on yksi parhaimmista lohijoista koko maailmassa. Sen osan yhteinen pituus sivuvesineen, mihin lohi nousee kutemaan ja jota korvausmenettely koskee, on yhteensä lähes 1.000 km. Itse korvausmenettelyssä tarkasteltava ajanjakso (1972-2002) on 30 vuotta, eli yhden sukupolven mittainen. Kysymyksessä on laaja toimitus, ehkä suurin, minkä saamelaiset alkuperäiskansana ovat koskaan kohdanneet, ainakin mitä tulee korvaussummiin.

Asianosaisten asema ja tehtävät toimituksessa ovat poikkeuksellisia ja poikkeuksellisen vaativia, mikä on vaatinut asianosaisilta ja heidän asiamiehiltään tavanomaista huomattavasti suuremman työpanoksen toimituksen edellytysten selvittämiseksi. Saamelaisten oikeusturvan kannalta oli muun muassa välttämätöntä hankkia asiantuntijalausunto koskien perusoikeuksia ja kansainvälisiä ihmisoikeuksia oikeuskäytäntöineen. Tässä kirjelmässä joudutaankin eri seikkoja selostamaan varsin perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti toistojenkin uhalla.

Toimituksessa on varmaan syytä järjestää vielä kokous (*istuntokäsittely*), jolloin asianosaisille varattaisiin tilaisuus selostaa suullisesti (*pledeerata*) käsityksiään korvausmenettelystä. Tämän aika olisi lausuntokierrosten jälkeen, jolloin asianosaisten tulisi antaa asiassa loppulausuntonsa ja lopullisesti täsmennetyt vaatimuksensa. Tämä olisi myös sopusoinnussa Euroopan ihmisoikeussopimuksen suullisen käsittelyn vaatimuksen kanssa

¹ Myös perustuslaki tuntee saamelaisten kotiseutualueen (PeL 121.4 §).

(*Fair trial*). Erikseen on todettava, ottaen huomioon Suomen perustuslakiin (PeL 121.4 §) kirjattu saamelaisten kulttuuri-itsehallinto ja saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvotteluvelvoite, että asiassa on, asian luonteesta johtuen, pyydettävä ainakin lausuntoa Suomen Saamelaiskäräjiltä, ehkä järjestettävä myös neuvottelut sen kanssa saamelaisia koskevista kysymyksistä.

Lähtökohtia

1.

Kalastus on nykyiselläänkin yksi Tenojokilaakson saamelaisen kansakunnan *peruselinkeinoista ja kulttuurinmuodoista* poronhoidon ja metsästyksen lisäksi. Korvausten esittäjät, jotka ovat jatkuvasti käyttäneet omistuksessaan olevia kalastuspaikkoja, harjoittavat vain kalastusta saamelaisena elinkeinona ja kulttuurina (sis. kieli), eikä meillä ole muuta luonnonvaraa saamelaisen elinkeinon ja kulttuurin harjoittamiseksi. Osa Tenojokilaakson saamelaisten lohenpyyntiä on aikaisempina aikoina ollut pyhää ja uskonnonharjoittamisen veroisena pidettävä traditio ja kulttuurin harjoittamisen muoto (vrt. *seidat* ja *seitakivet*). Suomen valtio onkin yhdessä Norjan valtion kanssa Tenosopimuksen yhteydessä, ryhtyessään rajoittamaan saamelaisten kalastusta urheilukalastuksen ja meri- ja vuonopyynnin hyväksi, eräällä tavoin samalla edustanut itselleen saamelaista kulttuuria eli edustanut itselleen määräysvaltaa saamelaiseen kalastukseen (toisin sanoen saamelaiseen kulttuuriin) nähden.

Selostettujen seikkojen kokonaisuus saa ilmiänsä tässä toimituksessa otettaessa kansainväliset ihmisoikeudet ja Suomen

perustuslain (PeL)² perusoikeudet huomioon Tenojoen korvauslakia sovellettaessa. Hallituksen esityksessä (HE 28/1990 s. 1)³ asia ilmaistaan seuraavasti:

”Tenojoen vesistöalueella lohenkalastuksella on suuri merkitys väestön toimeentulolle. Sen lisäksi, että kalastus on monelle suoranainen elinehto⁴, on sillä alueen asukkaiden taloudessa yleisesti tärkeä merkitys.”

2.

Kalastus on myös saamelaiden *perusoikeus ja ihmisoikeus* alkuperäiskansana⁵, minkä johdosta Tenojoen kalastussääntöä koskevan sopimuksen ja kalastussäännön eräiden määräysten aiheuttamien menetysten korvaamisesta annetun lain (501/1991) tarkoittama toimitus tulee kohdistaa kalastusrajoitusten vaikutuksia ja merkitystä arvioitaessa erikseen

1. saamelaisiin alkuperäiskansana; ja
2. muihin mahdollisiin korvauksiin oikeuttaviin tahoihin.

² Suomen perustuslaki (N:o 731/1999), annettu Helsingissä 11 päivänä kesäkuuta 1999, tuli voimaan 1.3.2002. Perustuslain II luvussa olevat perusoikeudet ovat peräisin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksesta. Perusoikeusuudistusta tarkoittava laki (969/1995) tuli voimaan 1.8.1995 (ks. myös HE 1/1998 kohta perusoikeudet).

³ Hallituksen esitys n:o 28 Eduskunnalle laiksi Tenojoen kalastussääntöä koskevan sopimuksen ja kalastussäännön eräiden määräysten aiheuttamien menetysten korvaamisesta, 1990 vp.

⁴ ”*Suoranaishella elinehdolla*” tarkoitetaan tässä varmasti saamelaista elintapaa, kieltä ja kulttuuria.

⁵ Hallituksen esityksessä Eduskunnalle (HE 248/1994) on todettu, että *poronhoito, kalastus ja metsästy*s ovat saamelaiden kulttuurimuotoon kiinteästi kuuluvia elinkeinoja.

Tämä *erillisyyden periaate* on tärkeä⁶, koska näiden kahden korvauksiin oikeutettujen ryhmän lainsäädäntöpohja on korvaustoimituksen kannalta merkittävästi erilainen. Ilman tätä erottelua toimituksessa ei voida oikeusturvan kannalta riittävästi kiinnittää huomiota saamelaiden asemaan alkuperäiskansana. Menetykset ovat erilaisia, joten korvaustenkin tulee olla erilaisia.⁷

Suomen ja Norjan väliseen sopimukseen kalastussäännöstä, Tenojoen kalastussääntöön ja näiden nojalla annettuihin sivuvesisääntöihin ja venerekisteriin sekä Lapin TE-keskuksen ja nimismiehen antamiin päätöksiin⁸ (jäljempänä *Tenosopimus*) otettujen eräiden määräysten hyväksyttävyyden (korvauskynnys) kriteerit vaihtelevat sen mukaan, onko Tenojoen korvauslain mukaisten korvausten vaatija ja saaja saamelainen vai ei. Saamelaiset saavat esimerkiksi kulttuurinsa puolesta (mm. kalastus)

⁶ Myös Tenojoen kalastussääntö tuntee erillisyyden periaatteen (2 §), minkä mukaan Tenojoella on kahdenlaisia kalastajia, eli ne jotka 1) asuvat vakinaisesti Tenojoen vesistön jokilaaksoissa tai 2) ne, jotka eivät asu vakinaisesti Tenojoen vesistön jokilaaksoissa. Tämä jako vastaa esittämäämme jakoa, sillä Tenojoen vesistön jokilaaksoissa vakinaisesti asuvat ovat pääasiassa juuri saamelaisia; kun taas ne Tenojoen kalastajat, jotka ei asu vakinaisesti Tenojokilaaksoissa, ovat pääosiltaan muita kuin saamelaisia.

⁷ Ks. professori *Martin Scheininin antama asiantuntijalausunto* asiassa. Lausunto on otettu tämän asiakirjan liitteeksi.

⁸ *Sivuvesisäännöllä* tarkoitetaan tässä esimerkiksi asetusta (405/90) Tenojoen kalastuspiirin sivuvesistöjen kalastussäännöistä. Sivuvesisäännöllä säännellään kalastusta Tenojoen sivuvesissä niin kauas kuin lohi nousee. *Venerekisteri* on uudistettu vuonna 1995 ja se tuli voimaan toukokuussa 1996. Venerekisterissä on määräyksiä Tenojoen pääuomassa tapahtuvassa kalastuksessa käytettävistä veneistä. Vain rekisteriin merkittyä venettä voi käyttää kalastuksessa. *Lapin TE-keskus* määrää urheilukalastuksesta (sopimuksen 7 art.) ja *nimismies* mm. myöntää paikkakuntalaisille tai tällaiseksi itsensä ilmoittaville kalastuslupia ja vastaa osaltaan valvonnasta sekä voi määrätä eräissä tapauksissa patopaikan sijainnin.

erityistä suojaa Suomen perustuslaissa (PeL 17.3 §) ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa (esimerkiksi *KP-sopimus* 27 artikla⁹). Tätä suojamuotoa ei ole muilla kuin saamelaisilla alkuperäiskansana. Perustuslain mukaan (22 §) viranomaisten, siis myös tuomioistuimien, tulee varmistaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kaikissa suhteissa, myös Tenojoen korvauslain kannalta.

Perustuslain 106 §:ssä on säännös siitä, että perusoikeudet saavat etusijan muuhun lainsäädäntöön nähden ja että sen kanssa ristiriidassa olevia säännöksiä ei tule soveltaa. Myös tämä on voimassa Tenojoen korvauslakiin (501/1991) nähden.

Tämän lisäksi saamelaisten kannalta on merkitystä myös *ILO*-sopimuksella nro 169¹⁰, vaikka sitä ei ole vielä ratifioitu Suomessa. *ILO*:n sopimus vaikuttaa saamelaisten kannalta tässä toimituksessa osaltaan oikeusnormien tulkintaa ohjaavasti niin sanottuna *standardina* siitä, miten kansallisia säännöksiä tulee tulkita tuomioistuimissa, ja siis myös tässä korvaustoimituksessa, sopusoinnussa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta.¹¹

Tämä periaate on ilmaistu myös *ILO*:n sopimuksen n:o 169

⁹ Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 7-8/1976), joka on tullut Suomea oikeudellisesti sitovaksi 23.3.1976.

¹⁰ Kansainvälisen työjärjestön (*ILO*) yleissopimus nro 169 itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansojen suojaamisesta. Norja ja Tanska ovat tämän sopimuksen jo ratifioineet; Suomi ja Ruotsi valmistelevat sopimuksen ratifioimista.

¹¹ Ks. standardivaikutuksesta Martin Scheininin väitöskirja: Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa s. 32-43 ja erityisesti s. 54-56. Jyväskylä 1991.

kannalta perustuslakivaliokunnan lausunnossa vuodelta 1993 (PeVL 30/1993 s. 2).

Tenojoen korvaustoimituksessa sanotuilla seikoilla on merkitystä sille, miten korvauslain 1.1 ja 1.3 §:ää tulee soveltaa, eli kuinka perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten säännökset (muun muassa saamelaisten kulttuurin ja kielen suoja) vaikuttavat harkittaessa sitä, milloin jokin määräys ”*estää*” tai ”*huomattavasti haittaa*” (1.1 §) kalastusta sekä milloin omaisuutta voidaan käyttää ”*normaalilla, kohtuullisella ja järkevällä*” (1.3 §) tavalla saamelaisten kannalta.

Sanottujen säädösten tulkinta urheilukalastukseen nähden on luonnollisesti erilainen kuin tulkinta saamelaisten alkuperäiskansana harjoittaman kalastuksen suhteen. Saamelaisten kalastaminen Tenojokilaaksoissa on heidän olemassaolonsa ja elämisen kannalta välttämättömän tärkeitä. Ilman Tenojokilaaksoa ei olisi Tenojokilaakson saamelaisia, joilla on vain heille ominainen kieli ja kulttuuri. Esimerkiksi porosaamelaisten kieli ja tapa elää poikkeaa osin suuresti kalastavan kansan oloista, puhumattakaan muualta tulevien, vain itsensä huvittamisen vuoksi, muutaman päivän ajan lomallaan kalastusta harjoittavien urheilukalastajien arvomaailmasta ja tavoista. Tosiasialliset lähtökohdat ja lainsäädäntöpohja saamelaisten ja muiden välillä poikkeavat täten suuresti toisistaan, mikä seikka tulee näkyä myös korvauslain tarkoittamassa menettelyssä ja korvausmäärissä saamelaisten eduksi.

Yllä olevan erillisyyden periaatteen mukaan ryhmiteltyjen tahojen välillä on myös yhteisiä tekijöitä, kuten esimerkiksi *perustuslain* omaisuudensuoja (PeL 15 §). Myös *Euroopan ihmisoikeussopimus* (1 lisäpöytäkirja)¹² antaa suojaa omaisuuden käytölle lähtökohtaisesti kaikkien tahojen hyväksi.

3.

Suhteellisen pienetkin kalastustilat olisivat olleet ja olisivat nytkin *elinkelpoisia* ilman Tenosopimuksen ja sen perusteella annetun kalastussäännön asettamia kalastuksen rajoituksia, esimerkiksi Vetsikossa 1970-luvulla jopa sellaiset tilat, jotka olisivat käyttäneet alle 1 % koko kyläkunnan kalastusoikeuksista. Jo 0,5 %:n osuus pysyvästä maksimisaaliista (Vetsikossa RKTL:n arvoihin perustuen n. 68000 kg/vuodessa) olisi 1970-luvulla vastannut nykyrahassa n. 22.000 euron (eli n. 130.000 mk) vuosiansiota yksistään lohienkalastuksesta. Tenosopimuksen rajoitukset ovat pakottaneet kyläkunnan asukkaita hakeutumaan muihin töihin ja jopa muuttamaan pois paikkakunnalta, kun taas lohiresurssien normaali, kohtuullinen ja järkevä käyttö olisi mahdollistanut maksimissaan 100:n perheen pysyvän toimeentulon kalastuksen varassa nykyisen Vetsikon lohkokunnan alueella.

Tenosopimuksen ja sen perusteella annetun kalastussäännön asettamat rajoitukset ovat tehokkaasti estäneet varsinkin pieniä oikeudenomistajia perustamasta toimeentuloaan kalastukselle ja käyttämästä oikeuksiaan normaalilla, kohtuullisella ja järkevällä tavalla sekä monissa tapauksissa pakottaneet oikeudenomistajat

¹² Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamisesta (SopS 18-19/90), joka on tullut Suomea sitovaksi 10.5.1990.

jättämään po. oikeudet suurelta osin tai kokonaan käyttämättä tai jopa myymään oikeutensa pois, koska ne ovat rajoitusten vuoksi käytännössä menettäneet merkityksensä. Tälle seikalle on annettava erityistä merkitystä arvioitaessa kalastusrajoitusten merkitystä saamelaisille Vetsikon lohkokunnan alueella.

4.

Tässä lausumassa keskitytään lähinnä siihen kokonaisuuteen, joka vaikuttaa *saamelaisten kannalta alkuperäiskansana* korvausten määräytymiseen. Suurin osa Tenojokilaaksoissa elävistä kalastajista on toki juuri saamelaisia, joten se mihin tässä selvityksessä päädytään, on oleva toimituksen kannalta pääsääntö, ja muut osaratkaisut ovat poikkeuksia (tai lisäseikkoja) tähän pääsääntöön nähden.

5.

Korvaus vai pakkolunastus

Tässä toimituksessa on kysymys nimenomaan kalastusrajoitusten aiheuttamista menetyksistä ja niiden *jatkuvasta korvaamisesta* Tenojokilaaksojen kalastuksessa, ei pakkolunastuksesta. Kalastussäännöt ja kalakantojen tila voivat vaihdella, mutta kiinteistökohtaiset oikeudet pysyvät. Kysymyksessä ei ole ulkopuolisen astumisesta omistajan siihen saakka suojattuun oikeuspiiriin eli omaisuus-oikeuksien siirtämisestä oikeussubjektilta toiselle, vaan omaisuuden käyttöä koskeva rajoitus. Tässä toimituksessa eivät tule arvioitaviksi pakkolunastuksen edellytykset

eli pakkolunastuksen lailla säätämisen sekä yleisen tarpeen ja täyden korvauksen vaatimukset¹³.

Kalastusoikeuksien käyttäminen on rajoitusten vuoksi hankaloitunut, osin käynyt mahdottomaksi, mutta kalastusoikeuksia ei kuitenkaan ole menetetty. Tämä Tenojoen korvausmenettely on pidettävä erillään myös järjestelystä, jolla valtio palauttaa vesialueiden omistajille näiden osuuden Tenojoen kalastuslupien myynnistä saaduista tuloista.¹⁴

6.

Tilanne vuonna 1972

Tenojoen korvauslain (501/1991) 1 §:n 2 momentin mukaan korvataan taannehtivasti ne menetykset, jotka ovat aiheutuneet vuoden 1972 sopimuksesta lähtien.

Korvauslain kannalta lähtökohdaksi onkin otettava tilanne per 1.1.1973, jolloin vuoden 1972 sopimus Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 48/72) tuli voimaan. Tilannetta on ajateltava ”puhtaalta pöydältä” tämän toimituksen kannalta siten, että kaikki vuoden 1972 tai sen jälkeisiin (1979, 1982 ja 1989) Tenosopimuksiin ja kalastussääntöihin ja niiden nojalla annettuihin eri määräyksiin (esimerkiksi sivuvesisääntöön ja

¹³ Ks. pakkolunastuksen edellytyksistä HE 309/1993 (Valtiopäivät 1993, Hallituksen esitys nro 309 Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta).

¹⁴ HE 28/1990 s 2.

venerekisteriin) otetut rajoitukset tulevat tarkastelun kohteeksi mahdollisten korvausten perusteina olivatpa ne olleet voimassa ennen vuotta 1972 tai ei. Muussa tapauksessa kaikkia kysymyksen tulevia menetyksiä ei korvattaisi vuodesta 1972 lähtien, kuten lain (501/1991) tarkoitus on. Tämä näkemys on esitetty hallituksen esityksessä (HE 28/1990 s. 4), samalla kannalla on myös Eduskunnan laki- ja talousvaliokunta (ks. LtVM 37/1990). Tätä seikkaa on pidettävä selvitettyinä ja riidattomana.

Tenojoen korvauslaissa puhutaan (1 §) Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä ja sopimuksesta, muttei *sivuvesisäännöstä*, jolla säännellään Tenojoen sivuvesien kalastusta, eikä *venerekisteristä*. Sivuvesisääntö on tullut antaa jo vuoden 1972 sopimuksen nojalla (7 artikla) ja määräykset veneenkäytöstä vastaavasti 9 artiklassa. Kalastussäännön¹⁵ 25 §:ssä on niin ikään maininta sopimuksen tai säännön nojalla annetuista määräyksistä, joita ovat juuri sivuvesisääntö ja venerekisteri.

Tässä korvaustoimituksessa on tarkasteltava menetyksiä arvioitaessa kaikkia säädöksiä eli oikeuslähteinä on käytettävä ainakin:

- Suomen perustuslakia (mm. saamelaisten kulttuurinsuoja);
- Kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia;
- Tenojoen korvauslakia;
- itse Tenosopimusta;
- kalastussääntöä;
- sivuvesisääntöä;

¹⁵ Kun tässä kirjelmässä puhutaan sopimuksesta tai säännöstä taikka sivuvesisäännöstä ja venerekisteristä, tarkoitetaan tällöin voimassa olevia säädöksiä, muussa tapauksessa ilmoitetaan erikseen asianomaisen säännöksen numero tai ainakin se, miltä vuodelta säännös on.

- venerekisteriä;
- Lapin läänihallituksen ja vuodesta 2000 alkaen Lapin TE-keskuksen antamia määräyksiä;
- nimismiehen (ja poliisin) antamia määräyksiä mm. kalastusluvista;
- sitovaa saamelaista tapaoikeutta;
- kalastuslakia;
- perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntöä; ja
- muuta sitovaa oikeutta.

7.

Erilaisia lähestymistapoja korvausmenettelyn kannalta

On mahdollista, ainakin teoriassa, lähestyä Tenojoen korvausmenettelyn kokonaisuuden ongelmaa korvausten määrän selville saamiseksi muutamalla eri tavalla. Pääkysymyksiä ovat kuitenkin

- Tenojoen vesistön koko kalantuotto;
- yhteissaalismäärät eri kalalajeille;
- kalastus lohkokunnan alueella ja kalastus valtion vesillä;
- rajoitukset, jotka aiheuttavat korvausvelvollisuuden;
- hyväksyttävät rajoitukset, jotka eivät aiheuta korvausvelvollisuutta;
- saamelaisten kannalta perus- ja ihmisoikeudet ja niiden rajoitusedellytykset;
- korvattavan saalismäärän arvo ja maksettava korko; ja
- korvausten jakautuminen.

Laskentamalleina tulevat kysymykseen lähinnä 1) *kestävän kehityksen malli* ja 2) *suolakalamalli*. Seuraavassa tehdään valinta perustehuineen näiden kahden mallin välillä.

Suolakalamalli perustuu ajatukselle siitä, että talojen perustamispäätöksissä määrätyt kalastusoikeudet ja vuoden 1925

isojako- ja verollepanolaki olisivat pohjana laskennalle. Talojen perustamispäätökset ovat samantapaisia, ja niihin on yleensä merkitty vain pato-oikeudet, mutta myös muiden kalastustapojen, kuten kulkutus, verkkopyynti ja uistelut, voidaan katsoa kuuluvan ylimuistoksen nautinnan perusteella talon kalastusoikeuden piiriin.

Sanotut kalastukset, pyydykset ja kalastustavat ovat kuuluneet talon verollepanoon. Vuoden 1925 isojako- ja verollepanolaki määräsi kullekin talolle niin sanotut *suolakalamäärät*, joilla turvattiin talojen elinkelpoisuutta ja jotka osoittivat myös kalastusoikeuksien ulottuvuuden. Suolakalamäärä on siis se määrä kalaa yhteensä, mikä kuului talolle Tenojoen vesistöissä ja Utsjoen tunturijärvissä.

Suolakalamallin *etuna* on korvausten jako. Sen avulla voidaan suoraan viralliseen ja julkiseen asiakirjanäyttöön perustuen jakaa Tenojoen korvausmenettelyssä korvattavaksi tulevat varat oikeudenmukaisella tavalla. Tässä ei tarvitse ottaa huomioon eri kalastusten, pyydysten ja pyyntitapojen välistä suhdetta, koska se sisältyy jo itse suolakalamäärään. Korvausten jakautuminen eri talojen välillä, sen jälkeen kun korvausmäärä on saatu selville, on vain tekninen laskentatoimi. Suolakalamallin tätä ominaisuutta voidaan hyödyntää riippumatta siitä, millä tavalla itse korvausten määrä selvitetään.

Korvausmäärät voidaan toki jakaa myös perustuen niin sanottuihin osakaskuntien osalukuihin, patopyynnin osalta patoluetteloihin, mutta nämä kaikki menetelmät antavat suurin piirtein saman tuloksen, sillä osaluvut ja eri pyydysten ja pyyntimenetelmien luettelot perustunevat samaan lähtökohtaan eli tilojen

perustamiseen ja niiden verollepanoon. Toimituksen kokouksessa Utsjoella 26.11.2001 toimituskunta totesi, että sikäli kun korvauksia maksetaan erityisperusteisten kalastusoikeuksien (mm. padot) perusteella, korvaukset talletetaan lääninhallitukseen osakasluetteloiden lainvoimaistumiseen saakka.

Suolakalamalli on taas *huono*, jollei näissä oloissa käyttökelvoton, korvattavan saalismäärän selville saamisessa. Mallia rasittaa se, että talon suolakalamäärä koostuu sekä Tenojoen vesistön alueen, eli nyt kyseessä olevan korvausmenettelyn alueen saaliista että toimituksen kannalta ulkopuolisten mm. tunturijärvien saaliista. Toimituksessa jouduttaisiin täten tätä mallia sovellettaessa selvittämään Tenojoen korvausmenettelyyn kuulumattomien alueiden saalismääriä.

Tunturijärvien osalta samankin järven kalastus saattaa kuulua useammalle talolle ja metsähallitukselle, eikä tätä ole vielä lainvoimaisesti selvitetty.

Suolakalamallissa jouduttaisiin siis selvittämään kalantuotto Tenojoen vesistön alueella sekä siinä osassa vesistöjä, joissa Tenosopimusta ei sovelleta (tunturijärvet). Lisäksi olisi selvitettävä, miten kunkin talon oikeudet suhtautuvat näin saatuihin kalantuottoarvoihin ja miten kalantuotto olisi ajettava eri talojen ja metsähallituksen kesken. Itse kalantuottoarvojen selvittäminen on jo vaativa ja aikaa vievä toimenpide. Tenojoen kalantuotto on tosin selvitetty jäljempänä ilmenevin tavoin Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen (RKTL) toimesta; mutta tunturijärvien tuotto on selvitettävä.

Se miten kalantuotto jaetaan tunturijärvien osalta eri talojen ja metsähallituksen kesken on vielä selvitettävä, eikä sitä voi tässä ryhtyä selvittämään yleisten oikeuskäyntiperiaatteiden vuoksi, sillä asia on vireillä toisessa toimituksessa. Tenojoen kalantuoton jakautumisen selvittäminen eri oikeudenhaltijoiden kesken (talojen omistajat, valtio omistajana, maata omistamattomat saamelaiset sekä virkistyskäyttö yleisenä tarpeena) lienee mahdotonta ja joka tapauksessa ylivoimaisen hankalaa tässä toimituksessa. On siis kehitettävä jokin muu malli korvattavan saalimäärän selvittämiseksi.

Lisäksi suolakalamalli perustuisi siihen, että kukin joutuisi osoittamaan eri oikeudenkäynnissä todistelun vastaanottamiseksi omat saalismääränsä Tenon ja tunturien osalta. Tilannetta ei ainakaan helpota se, että saalismääristä ei ole pidetty julkista asiakirjaa, eikä veroilmoituksiin ole sisällytetty saaliita. Saalismäärät perustuisivat tässä mallissa lähes yksinomaan asianomaisen itsensä ilmoituksiin, jolloin näyttöongelmat olisivat ilmeisiä. Mitään asiakirjanäyttöä ei olisi tukemassa ilmoituksia saaliista. Ulkopuolisia todistajia saalimääristä saamelaisessa kalastuskulttuurissa ei ole. Kaiken lisäksi suolakalamallin mukainen menettely olisi Tenojoen pienyhteisöissä repivää, ja lopulta kumminkin summittaista. Kuvainnollisesti sanottuna ”veli olisi veljeä vastassa”, jolloin vahvimmat ja äänekkäimmät yrittäisivät osoittamalla osoittaa omien saalisosuuksien ylivertaisuutta Tenon osalta muiden jäädessä rannalle sivusta katsojan osaan. Tämä ei liene tarkoitus. Ratkaisu perustuisi kuitenkin lopulta arvioihin eikä olisi siis kovin tarkka.

Näyttää siltä, että kunkin kalastuksen, pyydysten ja kalastuspaikan sekä suvun ja talon menetyksiä ei voi kohtuudella selvittää menetelmällä, jossa kukin ilmoittaisi ja yrittäisi todistella omia saalismääriään. Oikeudenkäyntiperiaatteiden mukaan jokainen toki voi ilmoittaa omat saaliinsa ja vaatia korvausta niiden perusteella, mutta toimitus kokonaisuutena ei voi perustua tähän. Jos yksittäisiä ilmoituksia tehdään saalismääristä, voidaan tätä informaatiota käyttää toimituksessa vapaan todistusharkinnan mukaan esimerkiksi keskimäärien saalismäärien selvittämiseksi. Yksittäisten saalismäärien selvittämistyöhön Tenolla ja tuntureilla ei ole syytä uhrata yhteiskunnan varoja ja aikaa, eikä se näytä edes mahdolliselta Tenojoen korvauslain valossa.

Suolakalamalli menetysten määrän selvittämiskeinona johtaisi toimituksemme aavoille ongelmien soille ja heikoille jäille. Mallin lopulliset laskennalliset vaatimusten yhteismäärät saattaisivat ylittää jopa vesistön kalantuottokyvyn. Suolakalamallia voidaan sen sijaan hyödyntää siltä osin kuin sen avulla saadaan selville kenelle ja missä suhteessa korvaukset on maksettava. Menetysten määrän selvittämiseksi onkin kehitettävä tasapuolisuuteen ja objektiivisuuteen perustuva yleisempi laskentamalli, joka perustuu puolueettomasti tutkittuun ja selvitettyyn tietoon sekä niiden rinnalla arvioihin.

Kehittämämme niin sanottu ”*Kestävän kehityksen malli*” korvattavien menetysten eli rajoitusten vuoksi pyytämättä jääneiden saalismäärien selvittämiseksi ja korvaamiseksi perustuu Tenojoen vesistön eli Tenojokisopimuksen soveltamisalueiden *kalantuotolle*

ja ajatukselle siitä, että vesistön kalantuottokyky on, myös laskennallisesti, kaiken korvattavuuden lähtökohta ja ehdoton katto. Kestävän kehityksen malli soveltuu Tenojoen korvauksien selvittämiseksi yleismallina myös tulevaisuuteen nähden, koska tässä mallissa voidaan ottaa huomioon perustuslain ja kansainvälisen oikeuden säännökset ja niiden kehitys sekä oikeuskäytäntö, muun muassa ihmisoikeuksista ja ympäristönsuojelusta (PeL 20 § - vastuu ympäristöstä).

Kestävän kehityksen mallissa Tenojoen vesistön keskimääräisestä kalantuotosta, kunkin kalalajin osalta, vuosittain vähennettäisiin saadut keskimääräiset saalismäärät, ja näiden kahden saalismäärän erotus olisi lähtökohtana laskettaessa vuosittainen kalamäärä menetysten eli saamatta jääneen saaliin laskemiseksi. Malliin liittyy myös muita huomioon otettavia tekijöitä kuten jäljempänä osoitetaan (ks. myös tämän kirjelmän liitteenä oleva tiivistelmä laskentamallista).

Saamatta jääneestä kalamäärästä (kg) olisi vielä vähennettävä lopullisen korvattavan saalismäärän selvittämiseksi Tenojoen korvauslain 1 §:n 1 ja 3 momenttien sekä perus- ja ihmisoikeuksien tarkoittama osuus, mitä voidaan pitää kalakannan järkevän käytön edellyttämänä eräänlaisena ”suojamarginaalina”. Suojamarginaali varmistaa yleisen edun eli kalakantojen monipuolisuuden ja huonojen aikojen puskurikyvyn. Laskentakaavoina kestävän kehityksen malli olisi seuraava (selvyyden vuoksi kahden kaavan) kaavayhdistelmä¹⁶

¹⁶ Ks. liite laskentamallin yhteenvedosta.

Tenojoen korvauslain (501/1991) mukaan korvattavien menetysten määrittämiseksi kiloina (kg) käytettävät laskentakaavat:

Kaava 1:

Tenojoen tuotto – Saalis = Saamatta jäänyt saalismäärä I

Kaava 2:

**Saamatta jäänyt saalismäärä II x Suojamarginaali =
Lopullinen korvattava saalismäärä**

Kaavoissa:

Tenojoen tuotto: Lähtökohtana on RKTL:n tutkimustulos vuotuisesta 800.000 kg:n lohentuotosta Tenojoen vesistön alueella. Koska tuottokin vaihtelee hiukan vuosittain saatujen saalismäärien vaihtelujen tavoin, on keskimääräiseksi lohien tuotoksi määritetty tässä 700.000 kg/vuosi.

Saalis: Keskimääräinen saatu saalismäärä kiloina (kg), joka arvioidaan RKTL:n saaltilastojen ja ilmoittamiemme keskimääräisten saaliiden perusteella.

Saamatta jäänyt saalismäärä I: Keskimääräisen vuotuisen Tenojoen tuoton ja keskimääräisten saatujen saaliiden erotus. Saamatta jääneeseen saaliiseen sisältyy tässä vaiheessa vielä se osuus, joka jää pyytämättä muusta syystä kuin korvausten piiriin tulevien rajoitusten vuoksi (esim. sääolot yms.).

Olemme arvioineet, että sen osan suuruus, joka jää pyytämättä korvaukseen lähtökohtaisesti oikeuttavien säännösten vuoksi (eli ne ”estävät” tai ”huomattavasti rajoittavat” kalastusoikeuksien käyttöä), on 80% siitä kokonaismäärästä, joka jää pyytämättä kokonaisuudessaan syystä tai toisesta, esimerkiksi huonojen säiden vuoksi, Tenojoen tuotosta. Kaikkia menetyksiä ei voi korvata. Loppua 20%:n osuutta ei siis voida ottaa huomioon Tenojoen korvauslain tarkoittamassa korvausmenettelyssä.

Saamatta jäänyt saalismäärä II: Saamatta jäänyt saalismäärä II on 80% saamatta jääneen kokonaissaalismäärästä I kiloina (kg).

Suojamarginaali: Suojamarginaali on kerroin. Tenojoen korvauslain (1 §:n 3 momentti) mukaan korvaamatta jätetään kuitenkin tietty osuus saamatta jääneestä saalista II eräänlaiseksi *suojamarginaaliksi* ja huonojen aikojen puskuriosaksi (yleinen etu). Kalastusoikeuden haltijoiden tulee kantaa tämä taakka korvauksetta jokinlaisena omavastuuosuutena. Suojamarginaali on kerroin, jonka suuruus määräytyy juridisen tarkastelun tuloksena. Huomioon otetaan muun ohella Suomen perustuslain ja Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden vaikutus korvauksille.

Lopullinen korvattava saalismäärä: Saamatta jäänyt saalismäärä II kertaa (x) suojamarginaali antaa lopputulokseksi sen korvattavan lohimäärän kiloina (kg), joka tulee korvata täysimääräisesti valtion varoista korkoineen tässä toimituksessa. Tälle lopulliselle korvattavalle saalismäärälle on annettava vielä rahamääräinen arvo, ja ratkaistava se, miten rahat jaetaan korvauksiin oikeuttavien kesken.

Suojamarginaalkertoimen suuruus määräytyy juridisen tarkastelun pohjalta. Tarkastelussa otetaan huomioon Tenojoen korvauslain 1 §:n 1 ja 3 momenttien sisältämät normit. Normien sisältö (oikeusohje) toimituksen soveltamistilanteessa muodostuu Tenosopimuksen, Suomen perustuslain, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, saamelaisen kalastuksen tapaoikeuden, perustuslakivaliokunnan lausuntojen ja mietintöjen sekä lakien esitöihin ja kalastuslain eri määräyksistä ja ohjeista. Tämän juridisen kokonaisuuden tarkastelu edellyttää korkeata juridista ammattitaitoa.

Saalismäärän selvittämiseksi kehitetyn kestäväen kehityksen mallin muut vaiheet tuoton ja saalismäärien selvitykset arviointeineen ovat toimituksen kannalta lähinnä tässä vaiheessa enää teknisiä vaihteita. Lopuksi tulevat vielä korvattavaksi tulevan saalismäärän rahamääräinen osoittaminen sekä se, kuin korvaukset jaetaan eri tahojen kesken.

Kalan *kilohintana* käytetään kunkin ajanjakson keskimääräisiä käyppiä hintoja, missä otetaan huomioon myös Suomen rahan arvon kehitys.

Varat voidaan *jakaa* korvauksiin oikeutetuille, kuten edellä on osoitettu, vuoden 1925 Isojako- ja verolain osoittamalla tavalla käyttäen eri taloille kuuluvia suolakalamääriä jakoperusteena siten,

että rahamäärä jaetaan suolakalamäärien osoittamassa suhteessa. Tämä jako voidaan tehdä myös osalukujen perusteella, kuin myös pyydysyksikköluetteloiden esim. patoluettelon avulla taikka näiden yhdistelmän avulla.

Yllä olevaan nähden ja erityisesti tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi olemme päätyneet *kestävän kehityksen malliin* korvattavan saalismäärän selvittämiseksi kiloina (kg). Kunkin kalalajin korvaukset jaetaan joko suolakalamäärien, lohkokunnan osalukujen ja erityisperusteisten kalastusoikeuksien osaksluetteloiden osoittamassa suhteessa.

8.

RKTL:n tutkimuksista, tilastoista ja lausunnoista

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen (RKTL) Utsjoen tutkimusyksikkö on tehnyt 1) tutkimuksia ja selvityksiä sekä 2) saalistilastoja kalastajien ilmoitusten pohjalta Tenojoen vesistön kalakantoihin liittyen 70-luvun lopulta lähtien. RKTL antaa myös 3) pyydettyä tai muuten asiaan liittyviä suullisia ja kirjallisia lausuntoja. Tarkastelemme alla näiden töiden käyttöarvoa tämän toimituksen kannalta.

1) Tutkimukset ja selvitykset

Erityisesti niitä RKTL:n tai sen henkilökunnan tavalla tai toisella tekemien tutkimuksien ja selvityksien käyttöarvoa oikeuslähteenä tässä toimituksessa, jossa määrätään ihmisten *oikeuksista ja eduista*, vähentää ratkaisevalla tavalla se, että RKTL:ää voidaan,

valtion tutkimuslaitoksena, pitää vastapuolen eli valtion edustajan asemassa. Valtio on toimituksessa korvausten vaatijoiden vastapuolena intressiristiriidan vuoksi, sillä valtion varoista tulevat korvattaviksi rajoitusten aiheuttamat menetykset ja toimituksen kulut. Valtio voi, objektiivisesti katsoen, odottaa ja työnantajana edellyttää, että RKTL ottaa toimissaan huomioon erityisesti valtion intressit.

Valtio vastaa RKTL:n kuluista ja maksaa tutkijoiden ja muun henkilökunnan palkat, jolloin RKTL:n työntekijät ovat työoikeudellisten säännösten nojalla valtion ”johdon ja valvonnan” alla. RKTL ei ole tässä asiassa ulkopuolisen tahon asemassa missään tapauksessa.

Lisäksi on otettava huomioon, että RKTL:n tutkimustuloksia ei tavallisesti aseteta akateemisen arvioinnin alaiseksi. RKTL:n toimesta tai siihen liittyen on tosin tehty joitakin akateemisiksi luonnehdittavia, ja siksi korkeamman luotettavuuden omaavia, tutkimuksia muun muassa kansainvälisissä alan kirjallisuudessa julkaistuissa artikkeleissa. Tenojoen vesistön *kalantuottoa* koskeva kansainvälinen ja julkaistu tutkimus voidaan hyväksyä oikeuslähteeksi toimituksessa siltä osin kuin siinä on päädytty Tenojoen vesistön lohentuotoksi noin 800.000 kg/vuosi.

2) Saalistilastot

RKTL laatii myös, kuten on todettu, Tenojoen lohen *saalistilastoja* vuosittain tehtävillä kalastajille lähetettävillä jälkikäteiskyselyille. Nämä perustuvat välittömästi kalastajien ilmoituksille heti

kalastuskauden jälkeen tekemille ilmoituksille. Tilastoja voidaan tästä syystä pitää melko luotettavina. Saalistilastoja voidaan käyttää yhdessä meidän kalastajina ja asiantuntijoina antamien saalismäärien kanssa keskimääräisten vuotuisten kalasaaliiden määrittämiseksi tässä toimituksessa.

3) Lausunnot

Jos RKTL antaa tai siltä pyydetään erillisiä lausuntoja tässä korvausmenettelyssä, on sen tai siinä organisaatiossa työskentelevien henkilöiden antamiin lausuntoihin suhtauduttava kuten tuomioistuinmenettelyssä suhtaudutaan asianomaisen asemassa itse annetuille lausumille. Missään tapauksessa RKTL:n antamia suullisia tai kirjallisia lausumia ei voida pitää puolueettoman ja ulkopuolisen asiantuntijan antamina niin sanottuina asiantuntijalausuntoina.

Jos RKTL:ltä pyydetään lausuntoja lohen biologiaan liittyen näin tärkeässä asiassa, kohtuusyyt vaativat, että samasta asiasta on pyydetävä myös täysin ulkopuolisen kansainvälisen tutkimuslaitoksen lausunto. Kysymys on vakavasta seikasta oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta, sillä esimerkiksi koko korvausmenettelyn kannalta perustava kysymys Tenojoen lohentuottokyvystä ei voi perustua yksinomaan vain vastapuolen antamiin arvioihin ja näkemykseen.

Emme voi luottaa intressiristiriidan vuoksi vastapuolena pidettävän valtion ja RKTL:n niinhin lausuntoihin, jotka on annettu tätä toimitusta varten (*ad litem*). Tasapuolisuuteen ja

riippumattomuuteen kiinnitetään erityistä huomiota Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen tulkinnoissa.

9.

Korvaukset kertakorvauksina

Muina korvausmenettelyn lähtökohtina voidaan mainita Tenojoen korvauslakia tarkoittavaan hallituksen esitykseen (HE 28/1990 s. 4) otettu merkintä siitä, että vuosien 1972-1989 korvaukset ovat *kertakorvauksen luonteisia*. Myös tämän jälkeiset menetykset korvattaisiin kertaluonteisina, kuitenkin sillä varauksella, että menetyksiä, joita ei voida ennakoida riittävän tarkasti, voidaan korvata myöhemmin lisäkorvauksilla. Tämä huomioon ottaen toimituksessa tulevat harkittavaksi korvausajankohdat. Korvauksia tuskin kannattaa ryhtyä ennakoimaan kovin pitkälle, joten lisäkorvauksista tulee ottaa maininta toimitusasiakirjoihin.

10.

Tenosopimuksen tavoitteiden merkitys

Koko kyseessä oleva Tenojoen kalastuksen sopimus- ja säännösjärjestelmä perustuu, jo vuoden 1972 säännössä oleville, seuraaville kolmelle *tavoitteelle*, jotka tulee ottaa lähtökohdaksi perus- ja ihmisoikeuksien ohella myös korvausmenettelyssä (ks. HE 53/1989 s. 1 ja HE 28/1990 s. 2). Tavoitteena tulee olla se, että tässä toimituksessa myös perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat.

Tenosopimuksen *tarkoitus* on hallituksen esityksen mukaan

1. säilyttää ja lisätä Tenojoen kalakantaa;
2. paikkakunnan väestön lohenkalastukseen perustuvan elinkeinon turvaaminen; ja
3. kohtuullisen osan varaaminen lohenkalastuksesta urheilukalastajille.

Tenosopimuksessa (1 art.) todetaan

”Sopimuksen tarkoituksena on *suojella ja ylläpitää* Tenojoen vesistöissä anadromisten lohikalojen (lohi, meritaimen ja merinieriä) ja sisävesikalojen luonnonkantoja siten, että luonnon monimuotoisuus ja tuotanto säilytetään.”

Kaikki pyyntirajoitukset on laadittu ja Eduskunnan toimesta hyväksytty yllä olevien tavoitteiden vuoksi (HE 28/1990 s. 2). Mitään muuta syytä rajoituksille ei ole annettu tai osoitettu olevan, joten muita seikkoja ei voida tässä ottaa huomioon.

Tavoitteiden kannalta on otettava huomioon myös Tenosopimuksen niin sanottu ”*negatiivinen efekti*” eli se, turvaako tehty sopimus riittävästi tavoitteiden toteutumista. Toisin sanoen, jos Tenosopimusta ei ole laadittu riittävän kattavaksi esimerkiksi saamelaisten kulttuurin erityisen suojan toteutumisen kannalta, on tästä aiheutuvat menetykset korvattava normaalilla tavalla. Eli Tenosopimus ei ollut riittävän ”hyvä” esimerkiksi kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden tai perusoikeuksien suhteen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita tapaukset, jossa Tenosopimus mahdollistaa halpojen paikkakuntalaisten kalastuskorttien myöntämisen turisteille poliisin toimesta vastoin Tenosopimuksen kantavaa asuinpaikkaperiaatetta (ks. HE 53/1989 s. 2). Tässä mielessä

Tenosopimuksen määräykset ”huonoina määräyksinä” aiheuttavat määräyksen negatiivisen vaikutuksen vuoksi meille menetyksiä. Myös se, että Tenosopimus mahdollistaa ilmaisten kalastuslupien myöntämisen Enontekiön ja Inarin kuntien asukkaille (kalastuslaki 12.1 §) Tenojoen sivuvesillä, aiheuttaa meille korvattavia menetyksiä.

Suomen valtio on sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja vakuuttanut asiakirjoissa järjestävänsä lainsäädännön siten, että ihmisoikeusvelvoitteita ei rikota. Valtio on myös ottanut järjestelläkseen Tenojoen vesistön kalastusta, joten se on vastuussa kaikista Tenosopimukseen otettujen määräysten aiheuttamista menetyksistä sekä positiivisessa että negatiivisessa suhteessa. *Määräysten positiivisella* vaikutuksella tarkoitetaan sitä, että jokin määräys suoranaisesti estää tai huomattavasti rajoittaa kalastusoikeuksien asianmukaista käyttöä saamelaisten kannalta. *Määräysten negatiivisella* vaikutuksella taas tarkoitetaan sitä, että Tenosopimuksen määräykset eivät toteuta sille asetettuja tavoitteita tai perus- ja ihmisoikeuksia ja niiden tavoitteita.

Korvaustoimituksessa tulee tarkastella jokaista rajoitusta ja asianmukaista rajoitusten yhdistelmää erikseen yllä olevien tavoitteiden kannalta. Jos rajoitus on tässä mielessä turha tai riittamaton sanottujen tavoitteiden kannalta, on menetyksistä suoritettava täysi korvaus, ellei korvauslain 1 §:n 1 ja 3 momenteista muuta johdu. Jokaisen rajoituksen ja rajoitusten eri yhdistelmien tulee myös olla saamelaisten suhteen hyväksyttäviä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja perusoikeuksien ja niiden rajoitusedellytysten kannalta.

11.

Toimitusmenettelyn eteneminen

Yllä olevien seikkojen pohjalta on mahdollista kuvata korvausmenettelyn kulkua seuraavasti ottaen erityisesti huomioon aiemmin esitetyt laskentakaavat¹⁷ lopullisen korvattavan saalismäärän ja korvausmäärän selvittämiseksi sekä sen jakamiseksi.

Toimitusmenettelyn eteneminen vaiheittain

1. Tenojoen vesistön kalantuottokyky;
2. vuosien 1972-2002 saalismäärät;
3. rajoitusten vuoksi pyytämättä jäänyt osuus;
4. mikä osuus pyytämättä jääneestä saalimäärästä tulee korvattavaksi;
5. mikä arvo korvattavalle saamismäärälle on annettava; ja
6. kenelle korvaukset on maksettava ja missä suhteessa.

1-vaihe (Tenojoen tuotto laskentakaavassa 1)

Yllä mainittu RKTL:n kansainvälisessä tutkimuksessa Tenojoen vesistön lohen tuotosta on siis jo otettu huomioon se, kuinka paljon kalaa tulee jättää kudulle kalakannan säilyttämiseksi.

Tutkimuksessa Tenojoen vesistön lohen tuoton määrittelyssä

¹⁷*Kaava 1:*

Tenojoen tuotto – Saalis = Saamatta jäänyt saalismäärä I

Kaava 2:

Saamatta jäänyt saalismäärä II x Suojamarginaali =
Lopullinen korvattava saalismäärä

päädyttiin noin 800.000 kg:n nettomäärään, mikä voitaisiin siis kokonaisuudessaan pyydystää kalakantojen tulevaisuutta vaarantamatta. Olemme kuitenkin arvioineet varovaisuusperiaatteen mukaisesti, että Tenojoen vesistön keskimääräinen lohen tuoton määrä on 700.000 kg/vuosi, koska myös tuoton määrä vaihtelee saalimäärien tavoin.

Jos RKTL syystä tai toisesta kiistää tai selittää tämän tutkimustuloksen nyttemmin toiseksi, on Tenojoen tuottokyvystä korvausmenettelyn perusasia ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta ehdottomasti hankittava ulkopuolisen tahon laatima selvitys asiasta. Hyväksymme siis itseämme sitovaksi arvioksi tässä toimituksessa Tenojoen vesistön keskimääräisestä kalantuotosta sanotut vähintään noin 700.000 kiloa (kg) vuodessa, mistä määrästä on laskennallisesti, muun selvityksen puuttuessa, menevä puolet (50%) päältä päin norjalaisten lukuun kutuvaltioperiaatteen mukaisesti. Sitovan kansainvälisen oikeuden kutuvaltioperiaate¹⁸ on otettu Tenosopimukseen (2(2) artikla):

”Sopimuspuolet tunnustavat niiden valtioiden, joiden joista nämä anadromikannat ovat lähtöisin, ensisijaisesti omaavan hyödyn ja vastuun näistä kannoista. Sopimuspuolet ovat yhtä mieltä siitä, että ne tulevat toteuttamaan tätä periaatetta tämän sopimuksen soveltamisessa.”

Tilastojen mukaan Tenojoen lohen saaliista menee kuitenkin keskimäärin 62% Norjaan, joten tältä osin kutuvaltioperiaatteen mukaisen osan ylittävä määrä (12%) on tuleva korvausten piiriin.

¹⁸ Kutuvaltioperiaate on otettu III Kansainväliseen merioikeusyleissopimukseen. Ks. esim. Kari Hakapää: Uusi kansainvälinen oikeus.

Suomen valtio on vastuussa siitä, että se on kansalaistensa suhteen neuvotellut tässä mielessä kansallisesti huonon sopimuksen (ks edellä Tenosopimuksen negatiivinen efekti). Kaikki Tenosopimuksesta aiheutuneet menetykset on korvattava, menivätne ne minne tahansa, ellei korvauslain 1 § 1 ja 3 momenteista muuta johdu.

Tenon lohen tuottomäärästä tulisi lähtökohtaisesti vähentää myös valtion alueina hallinnoitujen vesialueiden osuus (Vetsikon lohkokunnan alueella 22%). On kuitenkin otettava huomioon, että valtion alueille on vahvistettu erityisperusteisia kalastusoikeuksia (muun muassa padot¹⁹), joiden osuus saalismääristä vähentää sanottua valtion 22%:n merkitystä korvauksessa. Valtio myy myös kalastuslupia Tenolle, joiden vaikutuksen voidaan katsoa kohdistuvan osaksi valtion vesille siten, että urheilukalastajien valtion vesille kohdistama kalastuspaine yhdessä erityisperusteisten nautintojen kalastuksen kanssa merkitsevät, että valtiolle ei ole tuleva korvauksia ainakaan Vetsikon lohkokunnan alueella. Joten kannaltamme lähtökohtana on pidettävä 350.000 kg lohta vuodessa (Tenojoen nettotuotto Suomen osalta).

2-vaihe (saalis laskentakaavassa 1)

Saalismäärän selville saamiseksi käytetään siis arviota padon ja seisovan verkon sekä kulkutuksen, seisovan verkon ja uistelun ynnä muiden pyyntimuotojen saalismääristä. Lähtökohtana pidetään meidän erityisasiantuntijoina ilmoittamia saalismääriä ja RKTL:n

¹⁹ Korkein oikeus (KKO) on myöntänyt valitusluvan eräille tiloille asiassa (S 2001/502), jossa on vaadittu koukkukalastusoikeuksia valtion vesille Tenojoessa ja sen sivuvesissä. Myös tämä ja jatkossa tulevat muut koukkukalastusta koskevat riita-asiat vaikuttavat toimitukseen.

saalistiedustelujen tuloksia määrättäessä keskimääräiset kalastussaaliit. Jos RKTL ei ole tehnyt muiden kalojen kuin lohien (meritaimen, merirautu ja harjus) tilastoidaan, arvioidaan niiden saalismäärät. Keskimääräisen padon ja muiden pyyntimenetelmien saalis tiettyä ajanjaksoa kohti on arvioitavissa riittävällä tarkkuudella. RKTL tilastoihin sisältyy niin ikään eri pyyntimuotojen (pato, verkko, kulutus, viehe) osuus saaliista koko tarkasteltavan ajanjakson osalta.

3-vaihe (saamatta jäänyt kalamäärä laskentakaavassa 1)

Tenon tuotosta eli noin 700.000 kg:sta vähennetään, ottaen huomioon Norjan osuus, saalismäärät vuosittain, jolloin saadaan selville se *kalamäärä*, joka olisi ollut toimestamme vuosittain pyydettävissä kalakannatkin huomioiden. Tämä ei ole kuitenkaan vielä lopullinen korvaukseen oikeuttava kalamäärä, sillä Tenojoen korvauslaki (1 §:n 1 ja 3 mom.) asettaa tiettyjä rajoituksia korvattavuudella eräänlaiseksi *suojamarginaaliksi* lohien tulevaisuuden ja yleisen edun kannalta.

Tätä *suojamarginaalia* (laskentakaavassa 2) tarkoittavat rajoitukset tulee kalastusoikeuksien haltijoiden sietää ilman korvauksia Tenojoen korvauslain mukaan. Tätä varmuusmarginaalin tarkoittamaa räsitusta kantavat eri tavoin *erillisyyden periaatteen* mukaisesti saamelaisiin alkuperäiskansana; ja muihin korvauksiin oikeuttaviin tahoihin kuten alla osoitetaan.

On myös otettava huomioon, että esimerkiksi huonojen säiden vuoksi pyytämättä jääneitä määriä ei voida korvata tässä toimituksessa (ks. liitteenä olevaa tiivistelmää laskentakaavoista).

4-vaihe (suojamarginaali laskentakaavassa 2)

Tenojoen korvauslain pääsäännön mukaan täysi korvaus maksetaan vain, jos määräyksen johdosta kalastus ”estyy” tai sitä ”rajoitetaan huomattavasti” (1 §:n 1 mom.). Tämä seikka ja perus- ja ihmisoikeuksien vaikutukset on otettu huomioon suojamarginaalia (suojamarginaalikerrointa) määritettäessä.

Pyydysten rakennetta, käyttöaikaa tai käyttötapaa koskevista rajoituksista ei kuitenkaan makseta korvausta missään tapauksessa, jos kalastuksenhaltija voi tai olisi voinut käyttää omaisuuttaan ”normaalilla, kohtuullisella ja järkevällä tavalla (1 §:n 3 mom.). Tämä 3 momentin lisämääre soveltuu vain tapauksiin, jossa kalastuksen harjoittamista on rajoitettu huomattavasti pyydysten rakenteen, käyttöajan ja käyttötavan suhteen. Jos kalastus estyy kokonaan, kysymys ei liene tällöin lainkaan omaisuuden normaalin, kohtuullisen ja järkevän käytön arvioimisesta, koska kalakannan voimakkuuden kannalta mitään pyyntimuotoa ei ole ollut välttämätöntä tarvetta estää kokonaan.

Pyydyksinä on pidettävä tässä toimituksessa kiinteitä²⁰

- patoa; ja
- seisovaa verkkoa.

Kaikkia muita kalastusmenetelmiä on pidettävä *pyyntitapoina*, sillä tässä suhteessa ei ole merkitystä käytetäänkö kalastukseen

²⁰ Padon ja seisovan verkon kohtalonyhteys ilmenee myös kalastussäännön 11.4 §:stä, jonka mukaan: ”Minkään tilan osalta ei saa käyttää lohen pyynnissä samanaikaisesti useampaa kuin kahta patoa tai kahta seisovaa verkkoa tai yhtä kumpaakin”.

liikuteltavaa ja mukana pidettävää viehettä vai kulkutusverkkoa, kummatkin ovat korvauslain kannalta pyyntitapoja. Pyydyksenä on siis pidettävä sellaista menetelmää, jossa pyyntiväline jätetään pyytämään sellaisenaan ilman miehitystä kuten pato ja seisova verkko.

Tässä suojamarginaalin tarkastelussa keskeisessä asemassa saamelaisten kannalta ovat *perusoikeudet* ja niiden *rajoitusperusteet* sekä *kansainväliset ihmisoikeudet*. Nämä rajoitukset huomioon ottaen voidaan selvittää lopullinen korvauksen pohjana oleva kalamäärä. Perusoikeusuudistus lähentää entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tämän vuoksi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi on aiempaakin tärkeämpää.

Huomioon otettavina *perusoikeuksina* on mainittava erityisesti

- PeL 15 § (omaisuuden suoja)
- PeL 17.3 § (saamelaisten oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin)
- PeL 20 § (vastuu ympäristöstä)
- PeL 22 § (perusoikeuksien turvaaminen)
- PeL 74 § (perustuslainmukaisuuden turvaaminen)
- PeL 95 § (kansainvälisten velvoitteiden voimaansaattaminen)
- PeL 106 § (perustuslain etusija)
- PeL 109 ja 110 § (perusoikeuksien valvonta)
- PeL 121.4 § (saamelaisten kulttuuri-itsehallinto).

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on (PeVM 25/1994)²¹ on määritellyt oikeuden muotoon kirjoitettujen perusoikeuksien sallitut rajoitukset. Perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oikeuksien luonteesta perustuslaissa turvattuina perusoikeuksina voidaan johtaa joitain *yleisiä rajoittamista*²² koskevia vaatimuksia. Niitä ovat esimerkiksi:

- Perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua *eduskunnan säätämään lakiin*. Tähän liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle;
- Rajoitusten on oltava *tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä*. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista.
- Rajoitusperusteiden tulee olla *hyväksyttäviä*. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita.
- Tavallisella lailla ei voida säätää *perusoikeuden ytimeen* ulottuvaa rajoitusta.
- Rajoitusten on oltava *suhteellisuusvaatimuksen* mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon

²¹ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, valtiopäivät 1994.

²² Ks. perusoikeusrajoituksista erityisesti Veli-Pekka Viljasen väitöskirja: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset (2001).

rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.

- Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava *riittävästä oikeusturvajärjestelystä*.
- Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen *kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa*.

Suomen valtiota sitovina, suoraan tai välillisesti, *kansainvälisinä ihmisoikeusvelvoitteina ja -sopimuksina* Tenojoen korvauslain kannalta ovat, jo aiemminkin mainitut

- Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 7-8/1976), joka on tullut Suomea oikeudellisesti sitovaksi 23.3.1976 (*KP-sopimus*);
- Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamisesta (SopS 18-19/90), joka on tullut Suomea sitovaksi 10.5.1990 (*Euroopan ihmisoikeussopimus*); ja
- Kansainvälisen työjärjestön (ILO) yleissopimus nro 169 itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansojen suojaamisesta (*ILO-sopimus*).

Sanottujen seikkojen merkitystä toimituksessa selostetaan lähemmin seuraavassa pääjaksossa 2.2. Perus- ja ihmisoikeudet Tenon korvausmenettelyssä (ks. myös professori *Marin Scheininin* asiantuntijalausunto).

Kysymys on siitä, että Tenojoen korvauslain 1 §:n 3 momentissa oleva ilmaus omaisuuden käytöstä "*normaalilla, kohtuullisella ja järkevällä tavalla*" on saanut uuden sisällön saamelaiden suhteen laskettaessa yllä selostettua suojamarginaalin osuutta.

Tenosopimuksen rajoituksien vaikutusta arvioitaessa suhteessa

pyydysten rakenteeseen, käyttöaikaan tai käyttötapaan, on otettava huomioon perusoikeuksien yllä selostetut rajoitusedellytykset.

Jokaisen Tenosopimuksen pyyntirajoituksen ja tällaisten rajoitusten yhdistelmän tulee läpäistä perustuslain mukainen testi. Esimerkiksi *suhteellisuusvaatimus*, joka tarkoittaa, että pyyntirajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä laadultaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoitusten taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon, otetaan huomioon korvausmenettelyssä. Perusoikeuksien suojaama *oikeushyvä* on tässä saamelaiden kannalta ensisijassa perustuslain 17.3 §:n määräys siitä, että ”Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan”. *Tavoitteina* ovat aiemmin selostetut seikat eli 1) säilyttää ja lisätä Tenonjoen kalakantaa; 2) paikkakunnan väestön lohenkalastukseen perustuvan elinkeinon turvaaminen; ja 3) kohtuullisen osan varaaminen lohenkalastuksesta urheilukalastajille.²³

Tenonjoen korvauslakia säädettäessä hyödynnettiin siis käsitettä omaisuuden ”*normaalista, kohtuullisesta ja järkevästä*” käytöstä. Tätä käsitettä, jonka Kaira loi vuonna 1946, käytettiin aiemmin testinä sille, voitiinko omaisuuteen puuttumisesta ja sen käytön rajoittamisesta säätää lailla tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tenon korvauslaissa (501/91) käsitteen avulla pyrittiin taas määrittelemään (testaamaan) se, oliko kalastussopimuksen ja –säännön rajoituksesta aiheutuva menetys suoritettava korvausta vai

²³ Ks. esimerkkinä siitä, kuinka perusoikeuksien perusoikeusrajoituksia käytännössä sovelletaan esimerkiksi PeVL 2/1997.

ei korvauslain 1 §:n 3 momentin kannalta. Koska sanotun käsitteen käytölle on perustuslakivaliokunta luonut nyttemmin uudet säännöt (testin) perusoikeuksien yleisinä oppeina, eli perusoikeusrajoituksina, on tämä seikka otettava huomioon myös Tenojoen korvauslakimenettelyssä, ainakin 1.8.1995 lähtien. Kun harkitaan korvauslain 1 § 1 ja 3 momenttien merkitystä, on testinä käytettävä uutta perusoikeusrajoitusten järjestelmää.

Saamelaisten kannalta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja –velvoitteiden alkuperäiskansasuojan merkitys on otettava huomioon korvausmenettelyssä jo vuodesta 1972 lähtien, koska tämä suoja on ollut olemassa jo tätä aiemminkin, mutta kirjattu kuitenkin muun muassa perustuslakiin vasta 1995, kuten professori Martin Scheinin on asiantuntijalausunnossaan asian osoittanut.

5-vaihe (korvattavan määrän arvo)

Lohen kilohinta on vaihdellut tarkasteltavana ajanjaksona vuodesta 1972 vuoteen 2002. Ehkä on mahdollista selvittää tarkkaankin myyntihintojen vaihtelut vuosittain, mutta tässä yhteydessä voidaan lähtökohdaksi ottaa kunkin vuosikymmenen keskimääräiset kilohinnat ottaen huomion vuosilta 1972, 1979, 1982 ja 1989 olevien Tenosopimusten voimassaoloperiodit (ks. jäljempänä periodeista ja kilohinnoista kunkin periodin osalta).

6-vaihe (korvausten maksatus)

Maksettavien korvausten jakautumisessa yllä olevaan nähden on otettava, ainakin muun kuin lohen osalta, lähtökohdaksi kunkin

talon veron perustana olleita suolakalamääriä, joiden mukaisessa suhteessa jako tulee tapahtumaan.

Lohen osalta jako voi tapahtua osakaskuntien osakaslukujen ja erityisperusteisten patomenetysten osalta patoluettelon mukaisessa suhteessa.

Lisäksi huomioon on otettava ne mahdolliset muut korvauksiin oikeuttavat tahot, joiden korvausvaatimukset eivät perustu maan omistukseen (poikkeukset), jottei korvausmenettelyyn jää mikään taho väliinputoajaksi.

Näistä muista tahoista voidaan erityisesti mainita kalastussäännön 3 §:n D-kohdan tarkoittamat henkilöt, jotka menettävät kokonaan toisessa polvessa perintönä saadun oikeuden käyttää eräitä pyydyksiä ja pyyntimuotoja. Tämä on ajankohtaista varsinkin tulevien aikojen korvauksia ajatellen.

Perustuslakivaliokunta oli (PeVL 30/1989 s. 2) oli huolestunut erityisesti maata omistamattomien saamelaisten kalastusoikeudesta, joka nauttii perustuslain omaisuudensuojaa. Näiden tahojen oikeuksista korvauksiin tulee lunastustoimituksessa niin ikään huolehtia. Samaa koskee porotila- ja luontaiselinkeinon harjoittajien kalastusoikeuksia.

Tämän kirjelmän asianosaiset ovat kaikki maata omistavia, joten tässä ei ole ollut mahdollista keskittyä muiden tahojen ongelmiin. Osa tämän vaatimuskirjelmän tarkoittamista asianosaisista asuu kuitenkin pysyvästi muualla kuin Tenojokilaaksoissa, joten heidän

osaltaan tulee lisäksi arvioitavaksi tämän seikan aiheuttama menetys muiden menetysten lisäksi.

11.

Saalismäärät ja kalastukset

Tenosopimuksen kalastusrajoitukset aiheuttavat meille toimituksessa korvattaviksi tulevia menetyksiä seuraavien osakokonaisuuksien kannalta.

Määräysten positiivisen vaikutuksen aiheuttamat menetykset

- Vetsikon lohkokunnan yhteisillä alueilla;
- Vetsiko lohkokunnan alueella olevat erityisperusteiset nautinnat (ns. oman kylän alueen padot);
- Valtion vesialueina hallinnoiduille alueille vahvistetut erityisperusteiset nautinnat (padot ja jatkossa koukkukalastusoikeudet);
- oikeudet kulkutukseen ja seisovan verkon pitoon;
- urheilukalastajien kalastus (valtion vesialueilla ja lohkokunnan alueilla); ja
- paikkakunnalla asuvien mutta kalastusoikeudettomien pyynti.

Määräysten negatiivisen vaikutuksen aiheuttamat menetykset

- Metsähallituksen kalastuslain (12.1 §) nojalla myöntämät ilmaiset kalastusluvut Tenojoen sivuvesiin Enontekiön ja Inarin kunnassa asuville tai tällaiseksi itsensä ilmoittaville henkilöille;
- Utsjoen poliisin vastoin kotipaikkaperiaatetta muualla kuin Tenojokilaaksoissa vakituisesti asuville henkilöille myöntämä paikkakuntalaisen status, jonka nojalla henkilö voi saada mm. paikkakuntalaisen halvan kalastusluvan, pitää

kudottuja pyydyksiä ja saada rekisteröityä veneitä nimiinsä vaikka 15 kpl:tta; ja

- Tenosopimus mahdollistaa sen, että Tenojoen vesistön lohisaaliista kanavoituu suurin osa Norjan puolelle vastoin kutuvaltioperiaatetta, jonka mukaan Suomelle kuuluisi 50% koko vesistön tuotosta.

Vetsikon lohkokunnan osalukuihin perustuvat osakkaiden luettelot on vahvistettu, mutta osa yhteisistä erityisperusteisista nautinnoista on edelleen asettamatta yhteisäluelain (758/1989) tarkoittamaan järjestettyyn hallintoon. Patoluetteloita ei ole vahvistettu. Eräille osakaskunnan jäsenille on vahvistettu oikeuksia Nuorgamin lohkokunnan alueelle.

Selvittämättä on myös se, miten saalismäärät jakautuvat eri kalastusten (padot oman kylän alueella, padot valtion vesillä, kulkutukset, seisovat verkot, urheilukalastus valtion vesillä ja oman kylän alueella sekä kalastusoikeudettomien paikkakuntalaisten kalastus) kesken. Vallitsevan oikeustilaan selvitettyyn asiantilaan nähden, korvauksia ei voida *lohen* osalta vielä maksaa, koskei ole tiedossa riittävän tarkasti kenelle ja missä suhteessa korvaukset kuuluvat. Myös kenellä on puhevalta missäkin suhteessa, on epäselvä.

Meritaimenen, meriraudun ja harjuksen osalta menetykset voitaisiin kohtuuden mukaan jo nyt maksaa osakasluettelojen mukaan tai tilojen niin sanottujen suolakalamäärien osoittamassa suhteessa.

Yllä sanottu ei kuitenkaan tarkoita, etteikö *korvausmääriä* *tarkoittavia vaatimuksia* voitaisi tutkia tässä korvaustoimituksessa.

Korvattavat määrät tulee laskea ja määrätä sekä korvaussummat tallettaa kolmannen haltuun, kunnes korvaukseen oikeutettujen osalta päätökset saavat lainvoiman. Meritaimenen, meriraudun ja harjuksen osalta korvaukset voi maksaa heti, kun toimitus on siltä osin saanut lainvoiman.

On myös tärkeätä, että toimituksen päätökset annetaan kullekin hakijalle erikseen eri päätöksellä. Yleisesti voidaan todeta, että emme halua vaatia korvauksia enempää emmekä vähempää kuin mikä meille oikeuden ja kohtuuden mukaan on kuuluva. Vaadimme kaikista menetyksistä lainmukaiset täydet korvaukset korkoineen.